

Groen

lezing

Barmhartig bestuur

*Een oproep aan overheid
én samenleving*

Colofon

Deze lezing is uitgesproken op 14 oktober 2021 in de Getrudiskapel te Utrecht door dr. Eppo Bruins.

De lezing 'Barmhartig bestuur' is ook terug te zien via het YouTube-kanaal van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie.

Omslagontwerp en binnenwerk: Frivista | create, communicate, activate | Utrecht

Eindredactie: Aart Deddens

Coverfoto en foto voorwoord: Folkert Rinkema

Portretfoto: Anne Paul Roukema

Druk: Drukkerij Kempers BV | Aalten

In de Mr. G. Groen van Prinsterlezing (Groenlezing) nodigt het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie een prominente spreker uit om een perspectief te schetsen voor de christelijke politiek. De lezing wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut en leden van de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie.

Meer informatie over het instituut en donateurschap: wi.christenunie.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt en/of verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende en de uitgever.

ISBN: 978-90-825291-8-0

Barmhartig bestuur

Een oproep aan overheid én samenleving

Eppo Bruins

Mr. G. Groen van Prinstererlezing 2021

Voorwoord

Elk jaar nodigt het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie een vooraanstaand spreker uit om een vergezicht te schetsen voor christelijke politiek. Dit jaar komt dat vergezicht van dr. Eppo Bruins zelf tot voor kort politicus voor de ChristenUnie.

Ruim vijf jaar was Bruins lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Het grootste deel van die tijd was zijn partij, de ChristenUnie, onderdeel van de coalitie Rutte III, inmiddels demissionair. Tijdens zijn Kamerlidmaatschap zette Bruins zich bijzonder in voor het onderwijs; bijvoorbeeld door zich hard te maken voor een diploma voor wie een praktijkopleiding heeft afgerond. Als woordvoerder Toeslagen en belasting pleitte hij voor een eenvoudig en rechtvaardig belastingsysteem, waarin oog is voor de mens. Zijn hart voor mensen en zijn waardering voor hun talenten kenmerkt Bruins; als mens en als politicus.

Op 14 oktober jl. sprak hij in de Utrechtse Gertrudiskapel over barmhartig bestuur. Na de Toeslagenaffaire en de verontwaardiging over de notitie 'Omtzigt: functie elders' klinkt dat bijna paradoxaal. Maar Bruins heeft een boodschap die verder reikt dan Den Haag. Zijn boodschap over een nieuwe bestuurscultuur gaat ons allemaal aan.

De Bijbel zet al onze bestuursculturen in het licht van de Heer der Heerscharen. Hopelijk zal dit perspectief het denken en spreken in de ChristenUnie over de bestuurscultuur blijven kleuren. Wij hopen dat deze lezing u zal inspireren tot verantwoordelijkheid, bescheidenheid en ontvankelijkheid.

Wouter Beekers

Directeur Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie

Barmhartig bestuur

Breed in het land wordt een roep gehoord. Een roep om nieuw politiek leiderschap, een nieuwe bestuurscultuur, een andere overheid. Een overheid met een menselijk gezicht, een overheid die de burger beschermt.

Op papier ziet ons land er netjes en goed georganiseerd uit. We hebben een grondwet, en een parlement dat de regering controleert en medewetgever is. We hebben onafhankelijke rechters en een woud aan inspecties en andere toezichthoudende organen.

En toch kan het gruwelijk misgaan.

Toen de ogen opengingen

We zien het bij de aanloop naar de toeslagenaffaire. Het begon vijftien jaar geleden met een overspannen parlement, verontwaardigd over fraude. Dat eiste strenge wetgeving. Het kabinet maakte strenge wetgeving. De uitvoeringsdiensten hielden zich eraan. En de rechters toetsten of de uitvoeringsdiensten inderdaad deden wat de wetgever bedoeld had.¹ Die enkele stemmen op de werkvloer van de Belastingdienst of de ministeries, die zeiden dat het zo toch niet bedoeld kon zijn en dat er iets gruwelijk misging, werden niet gehoord.

We zien het in de bijstand. Onbarmhartige wetgeving heeft tot gevolg dat mensen die een foutje maken of het krijgen van een cadeautje niet doorgeven aan de gemeente, worden geconfronteerd met terugbetaling van de hele uitkering en een boete. Voorstellen van mij om de Participatiewet en andere sociale wetgeving barmhartiger te maken, werden door liberale collega's en juridische commentatoren² afgedaan als 'rechtsongelijkheid' en afgeserveerd; want in de liberale visie is rechtlijnige toepassing van regelgeving nodig voor rechtszekerheid.

We zien het bij inspecties, diensten en toezichthoudende organen. Zij hebben chronisch handen tekort om het woud aan regelgeving te handhaven, waardoor alleen generieke, geautomatiseerde regelingen kunnen worden uitgevoerd. Er is geen tijd voor de specifieke situatie van bijzondere gevallen.

Gelukkig is daar dan nog die laatste dijk van maatwerk en rechtszekerheid: de rechtspraak. Maar er is een tekort aan rechters, waardoor de kwaliteit van rechtspraak onder druk staat. En ook de *toegang* tot het recht staat onder druk door het uitkleden van de sociale advocatuur. En naar de Ombudsman wordt niet geluisterd.

Een permanent verontwaardigd parlement.

Een geautomatiseerde en genadeloze overheid.

En uitvoeringsdiensten die blind de regels volgen, voor zover ze daartoe in staat zijn.

Steeds meer komen we erachter dat we ons land doodgeregeld hebben, en dat we belangrijke en praktische uitgangspunten verloren hebben. Het besef groeit dat de redelijkheid en billijkheid in het bestuursrecht de rechtsverhouding tussen overheid en burger zou moeten kleuren. Gemotiveerd maatwerk gaat juist altijd *boven* een rechtlijnige toepassing van de regels.³ Het bestuursrecht is gericht op bescherming van de individuele burger tegen een machtige overheid. Hieruit zijn de beginselen van behoorlijk bestuur voortgekomen. Maar redelijkheid en billijkheid delfden het onderspit. Verontwaardiging over fraude en misbruik van uitkeringen won.

We zien dat het uitgangspunt van 'goede trouw', dat je ervan uitgaat dat de ander handelt vanuit zuivere motieven, is verdwenen tussen overheid en burger. De burger vertrouwt de overheid niet meer, en de overheid vertrouwt de burger niet. De burger en de overheid zijn tegenover elkaar komen te staan.

'Dé overheid' is in de ogen van velen de oorzaak van alle kwaad geworden. Het is dan ook logisch dat de oplossingen die politici en opiniemakers tot nu toe voorgesteld hebben, allemaal goedbedoelde suggesties zijn voor hoe de overheid zichzelf zou moeten veranderen. Eén loket waar je met je vragen naar toe kan? Prima idee. Algoritmen die niet discrimineren? Allicht. Een overheid die maatwerk levert? Vooral doen.

Maar een *structuur*verandering alleen leidt niet tot andere resultaten. Het is ook nodig om te komen tot een *cultuur*verandering bij de overheid. En hier zie ik een belangrijke bijdrage vanuit christelijk-sociaal perspectief.

Wat is barmhartigheid?

Maar laat ik eerst uitleggen wat ik versta onder een barmhartige overheid. Wat is barmhartigheid? Augustinus schreef: “Barmhartigheid is niets anders dan de pijn van een ander in je hart”. Het Latijnse *misericordia* komt van *miseria* (pijn) en *cor* (hart). “Wanneer de pijn van een ander jou raakt en je hart treft, heet dat *misericordia*”.⁴

Het Hebreeuwse woord voor barmhartigheid is *rachamim*. Dat komt van *rechem*, ‘baarmoeder’. *El Rachoem*, een barmhartige God, is dus letterlijk een ‘baarmoederlijke’ God. Als we verlangen naar een barmhartige overheid, zijn we op zoek naar een overheid waarbij we veilig zijn, die een plekje voor ons heeft, die ons ziet.

Barmhartigheid is een hartsgesteldheid. Die krijg je niet door herstructurering, reorganisatie of een managementcursus. Zelfs niet met een cultuuronderzoek van Deloitte, zoals nu in opdracht van de Tweede Kamer als *ultimum remedium* wordt uitgevoerd bij de Belastingdienst. We kunnen ons afvragen: als we een barmhartige overheid willen, ligt de weg voorwaarts dan wel bij de overheid?

Mijn stelling is dat de overheid zichzelf niet een cultuurverandering kan opleggen. Er is dankzij de toeslagenaffaire brede maatschappelijke consensus ontstaan dat de cultuur bij de overheid moet veranderen. Die consensus is een mooi begin, maar op zichzelf nog wel vruchteloos en nutteloos. Want wie wijst naar de overheid, wijst met de vinger naar zichzelf.

Er werken één miljoen mensen bij de overheid. Het is niet plausibel dat alle kwaai, slechte mensen bij één werkgever zitten. Nee. De overheid zit vol met één miljoen heel gewone, goedwillende en goedbedoelende burgers. De meeste mensen deugen⁵ – en de meeste ambtenaren ook. En uit ervaring kan ik zeggen: ook de meeste politici, van alle partijen, zijn mensen die hard werken om Nederland in hun ogen een beetje beter te maken.

Toch hebben al die goedbedoelende mensen samen een systeem gebouwd dat niet meer dienstbaar is aan de samenleving. Een overheid die in veel gevallen de vijand is geworden van de burger en van de kwetsbaren die het systeem juist zo nodig hebben.

Met één miljoen heel gewone dienstbare burgers is de overheid het product van ons allen, van de maatschappij die we zijn. Een afspiegeling van de tijd waarin wij leven. Deze tijd en haar tijdgeest zijn geen natuurwetten, zijn geen autonome grootheden waar we geen vat op hebben. De overheid wordt gevormd door ons allen en is een afspiegeling van hoe wij met elkaar omgaan.

De overheid is dus niet alleen de *oorzaak* van problemen in de samenleving, maar ook het *product* ervan. De overheid is een kind van zijn tijd. Een spiegel van de maatschappij. Want de overheid: dat zijn u en ik. Als wij wijzen naar de overheid, dan wijzen wij naar onszelf. De overheid laat zien wie we zelf zijn, als samenleving. Als wij vragen om een barmhartige overheid, dan is de vraag derhalve: is er nog barmhartigheid in de samenleving?

De theoloog Dietrich Bonhoeffer schreef: ‘De uiteindelijke toets van een morele samenleving is het soort wereld dat ze achterlaat voor haar kinderen’. Laten we daarom eerst naar onszelf kijken, voordat we wijzen naar de overheid. In welk soort samenleving groeien onze kinderen op? Wat voor samenleving hebben we gevormd, waarin het mogelijk was zo’n draak van een overheid te baren?

Het parlement als afspiegeling van wie we zijn

In een parlementaire democratie is de samenstelling van de volksvertegenwoordiging een goede eerste stap in de analyse van wie wij zijn. Ik constateer dat we een samenleving zijn geworden waar de twee grootste partijen liberale partijen zijn. Misschien zelfs de grootste drie – ook de PVV noemt zichzelf tenslotte een “vrijheidspartij”.

In de afgelopen decennia, waarin het liberalisme de dominante maatschappelijke stroming in West-Europa is geworden, zijn de kernwaarden vervlakt tot individualisme, eigendom en marktwerking. Een overheid met economische groei als voornaamste doel. Een overheid als kostenpost. Een overheid die een leverancier-klantrelatie aangaat met de burger. Deze kijk op de overheid – die bovendien is overgenomen door de sociaaldemocraten die de markteconomie en de verzorgingsstaat probeerden te verzoenen –, deze kijk lijkt inmiddels gelukkig op zijn retour. Al moest eerst de wal het schip keren.

Hoewel velen wel aanvoelen dat ongebreideld marktdenken ons weinig heil brengt, is het individualisme desondanks een steeds bredere en dominantere maatschappelijke stroming, waar een groot deel van onze samenleving zich nog steeds toe voelt aangetrokken. Het ‘ik’ gaat boven het ‘wij’. *Ik* wil het, het is *mijn* recht, het is *mijn* vrijheid, het *kán* dus *ik* wil het.

Bij het individualisme gaat het meer om de motieven achter de keuze, dan om de keuze zelf. Als jij het wilt, dan hoort niemand jou een strobreed in de weg te leggen. En zo nodig moet de overheid jou stimuleren om jouw individuele

keuze mogelijk te maken, of die misschien zelfs faciliteren. Als jij het wilt is het goed. Iemand met een andere moraal die anders beweert, beperkt jouw keuzevrijheid en discrimineert jou. Iemand die zegt dat wat jij wilt niet goed is, is intolerant.

Liberalisme en individualisering als maatschappelijke stroming

Het liberalisme is in onze tijd veranderd in een radicaal-religieuze intolerante stroming, die seculier denken definieert als het enige neutrale uitgangspunt in overheid, onderwijs en openbare ruimte. Gek genoeg is het resultaat niet een *sterkere* scheiding van kerk en staat, maar juist een *vervaging* van die scheiding. Dominees staan in Nederland en in Duitsland voor de rechter vanwege de vraag in hoeverre bepaalde religieus geïnspireerde uitspraken binnen de wet vallen of strafbaar zijn.

Terwijl de scheiding van kerk en staat dus vervaagt, versterkt die scheiding juist de scheiding van geloof en politiek, van geloof en opvoeding, de scheiding van geloof en gedrag.

Geloven doe je achter de voordeur en daar val je anderen niet mee lastig.

Kinderen hoor je tot hun achttiende levensjaar niet te indoctrineren met geloof.

En geloof en politiek hoor je niet te vermengen.

Veel moderne liberalen (ook collega's in de Tweede Kamer) denken en zeggen dat dat laatste (het niet vermengen van geloof en politiek) de scheiding van kerk en staat is. Een substantieel deel van de Tweede Kamer is ervan overtuigd dat als we het geloof uitbannen uit het publieke leven, we van een hoop ellende af zijn en er eindelijk een samenleving zal ontstaan waarin iedereen gelijk is.

En dat is waar wij als samenleving nu staan. Met het verbannen van het geloof zijn andere geloofsartikelen ervoor in de plaats gekomen, zoals radicale gelijkheid en een haast zelotisch aandoend streven naar maximale zelfontplooiing. Ik spreek met diep ontzag de naam van Groen van Prinsterer hier uit, die dit al voorzag in zijn boek *Ongeloof en Revolutie*. En de naam van Isaäk da Costa, die in 1823 in zijn *Bezwaren tegen den geest der eeuw* al sprak over 'dwingelandy'. De intolerantie van de liberale hoogmoed leidt tot vrijheid voor diegenen die denken zoals de liberalen. Ik vind het zorgwekkend dat een deel van onze achterban, met name de hoogopgeleide Randstedelijke christen, zich aangetrokken voelt tot 'die andere partij in het redelijke midden', zonder te beseffen welke mensvisie en

(welk gebrek aan) samenlevingsvisie daar achter zit. Ik snap het wel op standpunten, maar ik vind het onbegrijpelijk als het gaat om de wortels van de partij. Om met de psalmdichter te spreken: alleen als je geworteld bent waar water stroomt, zul je vrucht dragen in het seizoen.⁶

De hyper-geïndividualiseerde samenleving

Terug naar onszelf, naar onze samenleving die radicale gelijkheid en hyperindividualisering predikt. In onze zelfgerichtheid zijn we voortdurend op zoek naar onze identiteit: wie ben ik? Wie ben ik als we allemaal gelijk zijn? Wat onderscheidt mij van de ander? Wat wil ik?

Ik zal vier kenmerken noemen van de hyper-geïndividualiseerde samenleving en ik richt me daarbij, geïnspireerd door Bonhoeffer, in het bijzonder op hoe we onze nieuwe generaties vormen en opvoeden, omdat je daarin misschien wel de duidelijkste tekenen ziet van dit hyper-individualistische gelijkheidsdenken.

1. Onzekerheid

Toen we vanuit de ChristenUnie-fractie Coalitie-Y oprichtten, met als belangrijkste doel het leenstelsel af te schaffen, kwam er veel bijvangst uit de gesprekken met jongeren. Het belangrijkste wat mij opviel, was een collectieve angst om niet op te vallen. De uitdijende schare hoger opgeleide jongeren in studies die brede vaardigheden aanleren, groeit op in onzekerheid: wat is mijn diploma waard? Wat heb ik eigenlijk geleerd in mijn studie? Wat kan ik eigenlijk? Wie zit er op mij te wachten? Deze onzekerheid leidt tot prestatiedruk om in zo weinig mogelijk jaren en met zo min mogelijk studieschuld, zoveel mogelijk in het oog springende activiteiten te doen, cum laude af te studeren, inclusief een bestuursjaar en liefst een internationale stage. Het cv moet worden opgepoetst om op te vallen in de massa. Het resultaat is burn-out en stress bij een groot deel van onze jongeren.⁸

2. Ik-gerichtheid

Het tweede kenmerk van de hyper-geïndividualiseerde samenleving is ik-gerichtheid. Dit begint al vroeg in de belangrijke vormingsjaren, zowel in de opvoeding thuis als in het onderwijs. In de didactiek zien we een brede beweging naar hyper-individualistisch onderwijs. Het kind staat centraal. Wij zeggen dat zelf ook weleens in de Tweede Kamer. Het klinkt ook mooi: het kind staat centraal. Maar volgens Prof. Wim van den Broeck, hoogleraar Ontwikkelings- en onderwijspsychologie, is het van groot belang wat we

tegen kinderen zeggen. In het gepersonaliseerde leren vragen we: voel jij je hier goed bij? Wat wil jij graag doen? Vind jij dit leuk? Waarin ben jij knap? Hoe zou jij dit aanpakken? Van den Broeck stelt dat het kind als individu zo wordt gefragmenteerd, in plaats van gevormd. De radicale versie van het gepersonaliseerde leren relativeert kennis en mondt uit in het idee dat alle leren leuk moet zijn. Na deze cruciale vormingsjaren, is het voor jongeren een hard gelag om erachter te komen dat de wereld volstrekt niet geïnteresseerd is in wat jij leuk vindt of wat jij graag wilt doen. Van den Broeck pleit er daarom voor de leerstof centraal te stellen, het kind buiten de eigen leefwereld te brengen en te accepteren dat leren inspanning kost: luister hoe mooi dit gedicht is! Kijk hoe knap dit in elkaar zit! Zie je hoe interessant deze gedachte is! Laat ik helder zijn. Ik zeg niet dat leraren hun werk niet goed doen. Integendeel, ik zie veel leraren die juist tegenwicht bieden tegen deze hyper-individualisering van het onderwijs. Maar de maatschappelijke druk en de druk van ouders maken het werk van leraren best ingewikkeld. Zeker met ouders die maar wat graag de uniekheid van hun kind benadrukken. Bij werkbezoeken aan scholen merk ik dat leraren soms meer zorg hebben over ouders die een unieke aanpak en oplossing voor hun kind eisen, dan over de eisen die de overheid stelt.

3. Externaliseren van problemen

Ten derde. In plaats van de verantwoordelijkheid te nemen voor onze kinderen, externaliseren wij de problemen. Dat uit zich ook in de ongebreidelde categorisering van jonge mensen. Als het gaat om gedrag, worden kinderen die niet gemiddeld zijn, verklaard tot patiënten, met een zich steeds uitbreidend palet aan stoornissen. Onze samenleving, waarin radicale gelijkheid het hoogst haalbare is geworden, kan niet meer met verschillen omgaan. Zeker, voor het vaststellen van de juiste begeleiding, kan het goed zijn om een diagnose te hebben. Maar door het pathologiseren van gedrag, worden onderliggende oorzaken niet aangepakt. De *diagnose* wordt al gauw gebruikt als *verklaring*. En zo wordt het probleem geëxternaliseerd. Dat de meeste kinderen in de puberteit over hun stoornis heen groeien, geeft aan dat het in veel gevallen niet om een stoornis gaat. Het sterk stijgende aantal stoornissen lijkt eerder een gevolg van de behoefte van ouders om problemen te externaliseren. Bij problemen gaan we op zoek naar een oorzaak, terwijl de oorzaak soms dichterbij onszelf ligt dan we denken.⁹ Zou het niet beter zijn te erkennen dat het onze samenleving is die een stoornis heeft, als we niet meer in staat zijn om deze verschillen te accepteren als een natuurlijk gegeven: als de diversiteit die ons tot mensen maakt, die ons maakt tot wie we zijn?

4. Het taboe op normativiteit

Het vierde kenmerk van de hyper-geïndividualiseerde samenleving is het gebrek aan normativiteit. Ja, zelfs het taboe op normativiteit. Normen gaan uit van een

moraal. En een moraal gaat uit van een levensbeschouwing. De door radicale liberalen zo gewenste scheiding van geloof en politiek, van geloof en openbaar leven, leidt ertoe dat verwijzingen naar normativiteit worden gezien als ‘niet meer van deze tijd’, als betutteling of – en dat is ernstiger – zelfs worden gepercipieerd als discriminatie of groepsbelediging.

Waar gaat een samenleving naar toe als er een taboe ligt op normativiteit? Hoe voed je op en hoe geef je onderwijs? Opvoeding en onderwijs gaan ten diepste over mens worden – en dus over normativiteit. Dat houdt in dat je weet of iets goed of kwaad is. In onze tijd is de keuze tussen goed en kwaad steeds vaker een kwestie van smaak, van emotie of van gevoel. ‘Jij voelt het zo, dus het is goed.’

Maar christenen ontlenen hun kennis over goed en kwaad aan de Bijbel. En zonder het te weten, hangen veel Nederlanders gelukkig nog steeds Bijbelse normen aan. Populisten en hun achterban verwijzen zelfs bovenmatig vaak naar onze joods-christelijke wortels, wellicht vanuit een vaag idee dat vroeger alles beter was. Cultuur-christenen zien blijkbaar wel het gevaar van moreel relativisme – maar je kunt je afvragen of ze het antwoord kennen. Joods-christelijke noties van de inrichting van de samenleving zijn niet iets van vroeger. Ze zijn juist een boodschap voor nu en voor de toekomst. Ze zijn meer dan ooit relevant voor de huidige generatie. Een partij zoals de ChristenUnie die verwijst naar de Bijbel om te spreken over het goede leven, is – in onze tijd – bij uitstek een progressieve partij. Een veranderingsgezinde partij. Wij hebben een radicale boodschap.

Normativiteit is belangrijk, want wie niet geworteld is in een normatief kader, groeit op zonder zekerheden. Toegegeven, vroeger kreeg je in de opvoeding rotsvaste zekerheden mee die vanuit huidig perspectief wellicht beknellend voelden. Maar nu laten we kinderen bewust twijfelen over alles, over zichzelf, over wie of wat ze zijn – ook wanneer er geen gerede grond voor twijfel is. Het kind dat *zichzelf* ontwikkelt, en zelf zonder sturing een normenkader ontdekt, heeft echte keuzevrijheid – zo is de gedachte. Het taboe op normativiteit leidt echter niet tot een weerbare generatie die zelf keuzes heeft leren maken. Het leidt tot een generatie die niet meer weet wat waar is en niet weet op wiens schouders ze nog kan staan. Vorming van kinderen, van leerlingen, binnen een normatief kader is nodig, omdat juist dat normatieve kader (én het je ontworstelen daaraan) leidt tot zelfstandigheid, weerbaarheid en het vermogen tot reflectie.¹⁰

Barmhartig, bescheiden, bedachtzaam

Het zijn juist die zelfstandigheid en weerbaarheid die een samenleving nodig heeft, om de kracht te ontwikkelen om te bouwen aan een betere overheid. Maar als ik de vier hiervoor genoemde kenmerken samenvat, dan zijn we onzekere, zelfgerichte burgers geworden. De pijn van de ander raakt ons nauwelijks meer. We worden in beslag genomen door wat onszelf raakt. Daarbij zijn we gewend geraakt om de oorzaken van problemen vooral buiten onszelf te zoeken, en normen en waarden zijn relatief geworden. Een onzekere samenleving die gewend is geraakt oorzaken te externaliseren, zegt tegen haar overheid: jij bent een probleem, jij moet veranderen, en jij moet mijn probleem oplossen. Overheid en samenleving lijken elkaar daarbij vast te houden in een wurggreep. Want de overheid is daartoe helemaal niet in staat. De geautomatiseerde overheid is niet de individuele probleemoplosser. We verlangen een verlosser, een Messias, maar één ding is zeker: de overheid kan dat gat in ons bestaan niet vullen.

De huidige cultuur is te vatten in één zin. Freddy Mercury zong al: I want it all, I want it all, and I want it now. Kenmerkend voor deze tijd.

I want it.

Maar laten we aan een samenleving én een overheid bouwen waar barmhartigheid in de plaats komt van zelfgerichtheid.

*I want it **all**.*

Maar laten we aan een samenleving én een overheid bouwen waar bescheidenheid in de plaats komt van hoogmoed.

*And I want it **now**.*

Maar laten we aan een samenleving én een overheid bouwen waar bedachtzaamheid in de plaats komt van onbezonnenheid.

Een samenleving waar barmhartigheid, bescheidenheid en bedachtzaamheid worden geleerd, zal ook groeien in weerbaarheid. Een onzekere en weinig weerbare samenleving verwacht dat die overheid alle dingen nieuw maakt.

Christelijk-sociale politiek zet niet de overheid centraal, maar gelooft in de kracht van de samenleving. Maar dan moet die kracht er nog wel zijn.

The right to challenge is zo'n mooi fenomeen, en het stond prominent in het regeerakkoord van 2017: burgers en lokale verenigingen 'de mogelijkheid geven om een alternatief voorstel in te dienen voor de uitvoering van...'. U voelt 'm al aankomen.

Het komt hier en daar wel kleinschalig van de grond, maar goede bedoelingen lopen meestal vast in regelgeving of bestuurlijke processen. Dan loopt de energie er al snel uit. Geen wonder dat we een samenleving geworden zijn die vooral wijst naar de overheid als oplosser van alle problemen.

Een voorbeeld hiervan is ook de veelgehoorde roep dat de overheid de status van leraren en het imago van het onderwijs moet verbeteren. Zeker, de politiek kan bijdragen aan de verbetering van status en imago met verbetering van arbeidsvoorwaarden, verzwaaring van opleidingen en verhogen van de eisen.¹¹ En dat is ook allemaal gebeurd in de afgelopen vier à acht jaar. Maar status en imago zijn toch net zozeer een afspiegeling van wat wij zelf belangrijk vinden? Waarom verdient een vuilnisman zo veel minder dan een bankier? Dat is niet de markt, niet een kwestie van vraag en aanbod. Het is de samenleving die bepaalt wat echt van waarde is.¹² Blijkbaar was er een coronacrisis nodig om weer wat meer waardering te krijgen voor mensen met cruciale beroepen. Hoe lang zal die hernieuwde waardering duren? En wat zal er daadwerkelijk veranderen? Om te komen van hoogmoedigheid naar bescheidenheid, zullen we de waardering voor mensen in praktische beroepen moeten vasthouden. Dat vergt een veranderde hartsgesteldheid.

We zien dat onder het mom van 'kansengelijkheid' steeds meer kinderen naar het vwo gaan. Als dat niet gebeurt, zijn ouders teleurgesteld. Meer dan de helft van de jongeren volgt hoger onderwijs. Ook dit jaar weer een recordaantal. Stijging van 8% in het wo en 10% in het hbo. Op de universiteiten steeg de instroom het hardst bij economie, recht, gedrag en maatschappij. En dat zijn niet de studies waar we mensen tekort komen. Integendeel. Waar gaat dit naar toe? Leidinggeven? Maar over wie nog? Young professional bij de overheid worden? Mooi, maar ben je ooit werkelijk in aanraking gekomen met de zorgen en problemen die leven in de samenleving?

Zij die de overheid vormen bedoelen het goed. Zij hopen de samenleving te veranderen en te verbeteren door beleid te maken. Maar de geautomatiseerde overheid heeft geen andere instrumenten dan beleid, geld en handhaving.

Dankzij de 'kansengelijkheid' zijn we paradoxaal genoeg een meritocratie geworden waar een bestuurselite gevormd is die in een ander universum leeft dan waar veel Nederlandse gezinnen in leven. Het is tekenend dat degenen die nog wél verantwoordelijkheid willen nemen voor politiek en openbaar bestuur, een grote groep theoretisch opgeleiden is, die brede academische studies hebben gedaan. Hun ging het – volgens de huidige normen – voor de wind en nu zijn ze de overheid.

Het is belangrijk dat we de kloof verkleinen tussen hen die de route liepen naar – wat we dan noemen – succes en hen die net naast het geëffende pad liepen. Het is nodig dat er praktijkervaring komt in het openbaar bestuur, en dat er naast een academische route opnieuw ook een *praktische* route naar leiderschap komt. Succes is niet een keuze, zoals de liberalen denken. Succes is niet een academische opleiding, zoals de sociaaldemocraten denken. Succes ziet er voor iedereen anders uit.

Misschien wil niet iedereen fulltime werken. Misschien wil niet iedereen jaren in de schoolbanken zitten om te leren. Als je je gezin een beetje bij elkaar weet te houden, je kinderen leren zichzelf te redden in deze complexe maatschappij, als je het goed hebt met elkaar, je vrijwilligerswerk doet bij de voetbalvereniging, je je ouders een beetje een vrolijke oude dag kunt bezorgen... dan vragen we al heel wat van je. Dan draag je – nee, dan ben je – het weefsel van onze samenleving. Bescheiden, barmhartig, bedachtzaam.

Misschien heeft je beroep geen Engelstalige naam, en wellicht heb je geen titel (dat boeit je ook helemaal niet, want je hebt een vak geleerd)... Maar ook zonder titel en zonder bachelor kun je een geweldige leider zijn, en een voorbeeld voor je mensen. Als je als vakman een eerlijke boterham verdient, en wellicht zelfs een paar mensen in dienst kunt nemen, en je jongeren opleidt op als stukadoor, gewoon omdat je hart uitgaat naar die gasten... Dan doe je het toch goed?

Laten we bedachtzaam zijn. Laten we bescheiden zijn. Laten we barmhartig zijn. En elkaar waarderen en ontmoeten zonder oordeel.

Bidden

Wat je als overheid ook aan maatregelen neemt, ze zullen geen doel treffen als ze niet landen in een samenleving met een veranderde hartsgesteldheid.

Daarom is het belangrijkste dat we kunnen doen: bidden. Bidden is loslaten. Het beste medicijn tegen maakbaarheidsdenken. Bidden is jezelf klein maken. Niet jezelf wegcijferen of onbelangrijk maken. Maar wel erkennen dat er iemand groter is dan jijzelf. Bidden is meelevén en meevoelen met de ander. De ander centraal stellen, de ander met én zonder hoofdletter. Bidden is ook ontvangen. Als we de handen samenvouwen of openhouden, verandert onze hartsgesteldheid. En daarmee veranderen we de omgeving om ons heen.

Er ligt een belofte dat het land zal genezen als wij biddend Gods aanwezigheid zoeken. En laten we onszelf als unie van christenen vooral niet te klein maken met *valse* bescheidenheid. De woorden die we *spreken* doen ertoe. Dat wat we *doen*, doet ertoe. Maar wat er bovenal toedoet is wie we *zijn* en wie we belijden. We *bestaan*. De ChristenUnie bestaat. We zien steden, gemeenten en provincies veranderen daar waar we maar één zetel hebben, of daar waar we maar één parttime-wethouder leveren. Dit gaat over onszelf. Dit is wie we zijn.

Het is belangrijk om te bidden voor onze overheid, voor een barmhartige overheid, voor onze volksvertegenwoordigers, onze bewindslieden. Maar het is daarnaast net zo belangrijk om te bidden voor onszelf, onze eigen hartsgesteldheid. Om te bidden voor een barmhartig land.

Als een volk in ootmoed buigt en bidt, en het Gods aangezicht zoekt, en het zich bekeert van zijn slechte wegen, dan zal Hij het land genezen.¹³

Om als ChristenUnie te bouwen aan een barmhartige overheid, zullen we allereerst een biddende partij moeten zijn. Een biddende kerk. Een biddend land. Gaan we nog op de knieën voor Hem die alles gemaakt heeft?

Verblijdt je te allen tijde, bidt zonder ophouden, dankt onder alles.¹⁴
Regeren begint met bidden.

Want alles wat heerst en macht heeft is door Hem en voor Hem gemaakt.¹⁵

Verwijzingen

- 1 *Ongekend onrecht*, verslag van de Parlementaire Onderzoekingscommissie Kinderopvangtoeslag.
- 2 Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, reactie op Initiatiefwet (Bruins c.s.) vergroten beslissingsruimte gemeenten bij terugvordering bijstand.
- 3 Rolf Ortlep, *Redelijkheid en billijkheid in het bestuursrecht* (Wolters Kluwer, Deventer 2020).
- 4 Zie ook de prachtige pauselijke brief *Misericordia et misera* van paus Franciscus ter afsluiting van het heilige jaar van barmhartigheid (2016).
- 5 Rutger Bregman, *De meeste mensen deugen: een nieuwe geschiedenis van de mens* (de Correspondent BV, Amsterdam 2019).
- 6 Psalm 1, *Het boek der Psalmen*, uit het Hebreeuws vertaald door Ida Gerhardt.
- 7 Lambert Pasterkamp, *Geordende globalisering* (Mr. G. Groen van Prinstererstichting, Amersfoort 2019).
- 8 Jeroen van Baar, *De prestatiegeneratie: een pleidooi voor middelmatigheid* (Atlas Contact, Amsterdam 2014).
- 9 Daarnaast leven we in een steeds complexere maatschappij die niet met verschillen om kan gaan en worden de definities van stoornissen in opeenvolgende diagnostische handboeken steeds ruimer worden geformuleerd.
- 10 Henk Jochemsen et al, *Een theorie over praktijken: normatief praktijkmodel voor zorg, sociaal werk en onderwijs* (Buijten & Schipperheijn, Amsterdam 2006).
- 11 'Beter imago leraren draagt bij aan kwaliteit onderwijs', op de website van het CAOP, <https://www.caop.nl/artikelen/2019/beter-imago-leraren-draagt-bij-aan-kwaliteit-onderwijs/> (geraadpleegd op 9 september 2021).
- 12 Rutger Bregman en Jesse Frederik, *Waarom vuilnismannen meer verdienen dan bankiers* (de Correspondent Bv, Amsterdam 2015).
- 13 2 Kronieken 7:14, HSV.
- 14 1 Tessalonicenzen 5:16, NBG51.
- 15 Kolossenzen 1:16, HSV.

Personalia

Dr. Eppo Bruins is zelfstandig adviseur in wetenschaps- en innovatiemanagement. Van december 2015 tot en met maart 2021 was Bruins lid van de Tweede Kamer voor de ChristenUnie. Van november 2012 tot zijn aantreden als Tweede Kamerlid was Bruins hoofdredacteur van *DenkWijzer*, het toenmalige blad van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie.

Bruins is gepromoveerd tot doctor in de natuurkunde aan de Universiteit Utrecht, waarna hij als postdoctoral associate werkzaam was voor het Massachusetts Institute of Technology (MIT). Na beëindiging van de actieve wetenschapsbeoefening was hij onder meer directeur van Technologiestichting STW en manager van het natuurkunde-instituut van de Universiteit Leiden.

“We verlangen een verlosser,
een Messias, maar één ding is zeker:
de overheid kan dat gat
in ons bestaan niet vullen.”

wi

Wetenschappelijk
Instituut
ChristenUnie

ISBN 978-90-825291-8-0

9 789082 529180 >